

	IZBOR
VIJESTI	NAJNOVI
POLITIK	MOJE
KOLUMN	C/B
DRUŠTV	BOJA
	Ž ŽK
KULTUR	Ž/Ž
KRONIK	_____

VEZANI ČLANCI

Upitna inteligencija

Deepfake izbori

ŽELIMIR PERIŠ: Svatko od nas je dužan minimum angažiranosti

ŽELIMIR PERIŠ: Nemoguće je pisati literaturu za vlastitu djecu

Umjetna inteligencija Elona Muska

KNJIŽEVNA KRITIKA: Dva Marxa

Umjetnici protiv strojeva

Vizualni kič i tekstpokalipsa

Neljudski resursi

DRUŠTVO | 18/09/2024 |

PIŠE Boris Postnikov |

Svi smo osjetili laganu jezu

Dizajnerica Ira Payer, prevoditeljica Snježana Husić i pisac i inženjer računarstva Želimir Periš za Novosti govore o tome kako vide utjecaj

Umjetna neinteligencija

**umjetne inteligencije na domaće
kulturno i umjetničko polje,
strahuju li od digitalne
konkurencije, koriste li i sami
generativne programe u svome radu
te zašto nema samo jedne dobre
verzije hita "Beggin"**

(FOTO Ilustracija: Ivica Družak/FINALIZACIJA)

U serijalu tekstova o utjecaju umjetne inteligencije na kulturnu i umjetničku scenu dosad smo uglavnom čeprkali po stranim primjerima – od tekstova hongkonškog filozofa YUKA HUIJA do štrajkova holivudskih scenarista i glumaca – pa je krajnji čas da prostor otvorimo našim umjetnicama i kulturnjacima. Kako

oni vide tehnološku minirevoluciju, strepe li pred novim digitalnim alatima, koriste li ih već u radu? Dvjema sugovornicama i jednom sugovorniku upadamo nepozvani u *inboxe* početkom septembra, kada kulturni život tradicionalno postaje hektičan, a dizajnerice, prevoditeljice, pisci i ostali razapeti su između rokova, festivala, radionica... Ipak, spremno se odazivaju, žele nam o umjetnoj inteligenciji reći i više nego što pitamo, kasnije šalju dodatne informacije, pozive na konferencije i korisne linkove: dojam je da je domaćoj kulturnoj sceni ovo itekako važna tema, mnogo važnija nego što bi se moglo zaključiti po našim medijima.

IRA PAYER, zagrebačka dizajnerica, svojevremeno predsjednica Hrvatskog dizajnerskog društva, autorica koja je oblikovala časopise poput *Frakcije*, *Zareza* i *Čovjeka* i prostora, potpisala vizualni identitet *Tvornice kulture* i napravila još mnogo toga dobrog i važnog, odmah nam ukazuje na ograničenja UI-ja.

- Umjetna inteligencija savršeno odgovara duhu vremena u kojem prevladava stav "želim to besplatno i želim to odmah". U svijetu u kojem je brzina postala ključna, a resursi se štede gdje god je moguće, jasno je da se umjetna inteligencija često čini kao idealno rješenje. Za većinu rutinskih poslova, koji su ranije zahtijevali vrijeme i pažnju, umjetna inteligencija će

sigurno dizajnere uskoro učiniti nepotrebnima. UI alati već sada mogu obavljati te zadatke brže, jeftinije i često preciznije. Međutim, poslovi koji će ostati zahtijevaju ono što umjetna inteligencija još uvijek ne može pružiti – dubinsko razumijevanje konteksta, kritičko i apstraktno razmišljanje, kao i kreativnost koja dolazi iz ljudskog iskustva - upozorava Payer, a mi molimo da nam to objasni plastičnije, na nekom primjeru.

- Ako vam treba naslovnica knjige, umjetna inteligencija će vam moći generirati tisuće opcija u nekoliko minuta. Ali što onda? Nećete znati odakle je preuzela dijelove svog uratka, a i na kraju, vama treba samo jedna naslovnica – ona koja je najbolja za vašu knjigu. UI ne može pomoći u donošenju te odluke jer nema kriterije, nema sposobnost kritičkog prosuđivanja toga što je isporučila - ističe Payer. Utjecaj na dizajnersku produkciju ostaje dakle limitiran?

Ira Payer (Foto: Grgur Žučko/PIXSELL)

- Dizajn koji komunicira s određenom publikom zahtijeva ljudsku intuiciju i kontekstualno razumijevanje. Umjetna inteligencija može ubrzati proces i preuzeti ponavljajuće zadatke, ali kad je riječ o kreativnosti, kontekstu i kritičkom razmišljanju, UI je i dalje ograničen. Ne može razumjeti duboke kulturne slojeve, prepoznati suptilne simboličke vrijednosti ili anticipirati reakcije publike na način na koji to može čovjek. Zbog toga će dizajneri uvijek imati ključnu ulogu u projektima koji zahtijevaju kreativno i društveno osjetljivo rješavanje problema - zaključuje dizajnerica.

Ako bismo umjetnu inteligenciju zamolili da nam isporuči profil idealnog sugovornika za ovaj

tekst, vjerojatno bismo dobili nešto nalik na ŽELIMIRA PERIŠA. Zadarski pisac autor je osam knjiga proze, poezije i slikovnica, među kojima roman "Mladenka Kostonoga" iz 2020. pouzdano putuje u sve buduće suvislije antologije. Istovremeno, inženjer je računarstva koji između osam ujutro i četiri popodne radi, među ostalim, na poslovima vezanim uz umjetnu inteligenciju. Naručujemo stručni uvid u kompjuterske generatore teksta, umjereno razblažen za nas laike.

- Kad se govori o računalnim programima, posebno alatima koji su relativno novi i brzo se razvijaju, uvijek je važno reći i verziju. ChatGPT 3, koji je mnogima bio prvo mjesto susreta s umjetnom inteligencijom, značajno je lošija od aktualne verzije 4. Alati se razvijaju brzo a ChatGPT samo je jedan od mnogih. Kvaliteta jezičnih modela nije jednostavno mjerljiva stvar i ako zanemarimo tehnološke metrike obično smo ograničeni na subjektivni dojam, no dojam je taj da su alati već sad upotrebljivi, samo im fali malo više razumijevanja i suptilnosti. Bez sumnje, svaki novi model bit će sve bolji. Ali, važno je istaknuti: bolji alat. Alat za pomoć pri uređivanju, ne urednik. Alat za pomoć pri kreiranju, ne kreator - upozorava Periš.

Završnu poantu zapamtili smo još iz njegovog prošlogodišnjeg teksta "Portret UImjetnika u

mladosti", objavljenog u dva nastavka (prvi i drugi) na portalu Kritika-HDP, koji nam je bio pomogao da pohvatamo konce u onom prvom naletu euforije i straha pred novim programima, ukazujući trezveno na njihove prednosti i mane. U sličnom tonu naš inženjer na književnom terenu nastavlja kada ga pitamo da se prisjeti nekog trenutka u kojem su ga mogućnosti UI-ja posebno oduševile.

- Jedna od prvih funkcionalnosti za koju su UI jezični modeli trenirani i u čemu su i danas vjerojatno najučinkovitiji jest sumariziranje teksta. Kad sam prvi put vidio kako taj alat iz književnog teksta izvlači suštinu, prepozna je likove i njihove motivacije, shvatio sam da je to prekretnica. Već su se i rane verzije ChatGPT-ja se lakoćom hvatale ukoštac i s najhermetičnijim tekstovima. Istovremeno, kad je isti alat trebao generirati tekst, bilo je to smiješno loše i laka meta za porugu. Tekst je bio usiljeno plastičan, no samo naivni su mogli odmahnuti i reći: ništa od toga. Svi ostali smo osjetili laganu jezu kad smo vidjeli koliko je taj skok u kvaliteti generativne inteligencije bio velik i koliko se brzo dogodio - govori Periš.

A kad smo kod književnosti, na pamet nam padaju oni koji tako često i nepravедno ostaju nevidljivi: prevoditeljice i prevoditelji. Njihovoj branši, slažu se kulturni analitičari i komentatori,

S umjetnom inteligencijom poje se i fenomen post-editinga: UI preveć knjigu, a književna prevodioca unajmi po cijeni jednostav korekture napravi obuhvatnu redakciju prijevoda, za koju nerijetko treba vremena, znanja i talenta koliko za izvrstan ljudski

*prijevod, kaže
Snježana Husić*

umjetna inteligencija prijeti više nego ostalima. Kako se nose s opasnošću, pitamo dr. SNJEŽANU HUSIĆ, koja je na zagrebačkom Filozofskom fakultetu više od 20 godina predavala talijansku književnost i prevođenje, dobitnicu uglednih nagrada, prevoditeljicu LUIGIJA PIRANDELLA, ITALA CALVINA, ALESSANDRA BARICCA ... U biografiji joj stoji i da je istrčala sedam maratona, iz čega zaključujemo da je dovoljno izdržljiva i spremna za dugotrajnu utrku s UI-jem. Ipak, razgovor otvara tamnijim tonovima.

- Književne prevodioce nerijetko tretiraju kao umjetnu inteligenciju, kao stroj kroz koji provučesh tekst pa ti ga on ispljune kao zamotanu čokoladicu, kao da je to automatizirani proces, a ne kreativni rad. Bilo bi nam danas lakše suočiti se s umjetnom inteligencijom da je prije njezine pojave općeprihvaćeno da je književni prijevod autorsko umjetničko djelo, za koje je nužan talent i kreativni ulog. Nismo se još izborili ni za to da nam uvijek spomenu ime kad pišu o prijevodnoj književnosti, da osvijeste da to nije napisao DANTE, jer on nije pisao na hrvatskom, nego s Danteom njegovi prevodioci KOMBOL ili NAZOR ili MARAS. U prijevodnoj književnosti ne postoji jedinstveni tekst djela, nego njegove različite interpretacije, tj. prijevodi, kao što "Beggin" i jest i nije ista pjesma kad je izvode Four

Seasons ili Madcon ili Måneskin - govori nam Husić, a preko Dantea i Måneskina dolazimo i do konkretnih, nimalo lijepih slika iz života današnjeg književnog prevodioca i prevoditeljice.

Snježana Husić (Foto: Davor Puklavec/PIXSELL)

- Među prvima smo se našli na udaru, s umjetnom inteligencijom pojavio se i fenomen *post-editinga*: UI prevede knjigu, a književnog se prevodioca unajmi da po cijeni jednostavne korekture, kao da traži tipfelere, napravi obuhvatnu redakтуру prijevoda, za koju nerijetko treba vremena, znanja i talenta koliko za izvrstan ljudski prijevod. Zato Društvo hrvatskih književnih prevodilaca ukorak prati inicijative CEATL-a, europske krovne udruge književnih prevodilaca, jer

treba djelovati što šire i zbiti redove kad je riječ o nepoštenim praksama i korištenju umjetne inteligencije za složene kreativne poslove - kaže nam Husić, a mi kasnije, nakon razgovora, žurimo da pročitamo službenu "Izjavu o umjetnoj inteligenciji" CEATL-e, koja borbeno poručuje: nijedan prevodilac, nijedna knjiga, nijedan jezik ne smiju biti ostavljeni i napušteni pred udarom jeftinije umjetnointeligentne konkurencije. Jeftinije, ali i neusporedivo lošije, jer kao što Snježana Husić ističe:

- UI je umjetna, ali nije umjetnica. UI stalno vrti isti materijal kojim je "nahranjena" i to je ograničava. A kada popravljamo za UI, skloniji smo prihvatiti prvo ponuđeno rješenje kao dovoljno dobro i ne razmišljati o drugim mogućnostima, kao da smo puki *spelling checker*. A mogućnosti je uvijek više, ne postoji samo jedan dobar prijevod književnog teksta, kao što ne postoji samo jedna dobra verzija pjesme "Beggin". Glavni bi nam saveznici u tome trebali biti pisci, a kod ustupanja prava na prijevod neki pisci već zahtijevaju da im djelo prevede ljudsko biće bez upletanja umjetne inteligencije - zaključuje prevoditeljica.

Mi zato koristimo priliku da pozovemo domaće pisce koji čitaju ovaj tekst da se povedu za primjerom kolega i ugrade u svoje buduće ugovore solidarni

zahtjev da im knjige obavezno prevode ljudi, a ne programi.

Može li piscima umjetna inteligencija ipak koristiti, pitamo Želimira Periša, želeći saznati upotrebljava je li sam u književnom radu.

- Postoji nekoliko knjiga koje uvijek imam pri ruci kad pišem. To su "Rječnik sinonima hrvatskoga jezika", "Rječnik stranih riječi" i "Rječnik stilskih figura". Čovjek sam kojem književni jezik nije primarno izražajno sredstvo, moj jezik je funkcionalan i štur, reduciranog vokabulara. No, književni jezik razumijem, pa ga zato uspijem i simulirati. Zato su mi nužni rječnici bez kojih ne pišem. Odnedavno, u tu moju grupu nužnih alata uselio se i izlaktario svoje mjesto u prvom redu ChatGPT - kaže nam Periš.

I, kako to izgleda kada se ChatGPT izlaktari?

- ChatGPT je nešto poput tupavog zbunjenog djeteta, savanta koji zna sve i može sve, ali zapinje na jednostavnoj socijalnoj interakciji. Bez obzira na mane, to je alat s kojim se može komunicirati. Alat koji pomaže u razmišljanju. "Daj mi 20 sinonima za 'komunikacija'." "Daj mi deset sintagmi koje znače 'razgovor sa strojem'." "Napiši mi nekoliko varijacija rečenice: 'UI mi pomaže bolje pisati', ali da je visoko metaforična." ChatGPT odgovara brzo i odgovori su mu iskoristivi. Gubi li moj tekst na vrijednosti zato

***ChatGPT je nešto
poput tupavog
zbunjenog djeteta,
savanta koji zna sve i
može sve, ali zapinje
na jednostavnoj
socijalnoj interakciji.
Bez obzira na mane, to
je alat s kojim se može***

***komunicirati. Alat koji
pomaže u
razmišljanju, govori
Želimir Periš***

što se koristim takvim alatima? Ne. Dapače. A gubi li moj um na težini? To svakako. Alat koji pomaže u razmišljanju značajno degradira i obezvrjeđuje moj kognitivni korteks, pa moj um gubi na težini, ne samo metaforički već i vrlo plastično – organ koji manje koristiš gubi na masi - zaključuje Periš, a mi pitanje o svakodnevnom korištenju umjetne inteligencije postavljamo i Iri Payer.

Želimir Periš (Foto: Dino Stanin/PIXSELL)

- Nisam dosad uspjela iskoristiti UI alate za neki kreativni doprinos, zasad su generativni alati većinom kreativno beskorisni u profesionalnom dizajnu i proizvodnji, ali svakodnevno ih koristim za poslove koji mi inače oduzimaju puno vremena – sistematizaciju materijala, generativno popunjavanje

pozadina, vizualizacije za prezentacije i slično. U tom smislu, UI mi zaista štedi puno vremena i omogućava da se usredotočim na kreativne aspekte posla.

Povremeno testiram kako UI algoritmi napreduju u konkretnim zadacima, poput dizajniranja logotipa, i zasad su rezultati jako daleko od onoga što dobar dizajner može postići. Ipak, tehnologija se razvija nevjerojatnom brzinom i vjerujem da će se to uskoro promijeniti - kaže nam, zaključujući:

- Za mene, umjetna inteligencija je koristan alat, ali ne može zamijeniti ono što dizajneri rade – stvaranje dizajna koji komunicira s ljudima na dubljoj, smislenijoj razini.

Čini nam se da se ova izjava ne tiče samo dizajnera, nego sažima mišljenja većine domaćih kulturnih aktera. Ne možemo zato izdržati, a da za kraj ne priupitamo i ChatGPT kako on vidi stvari: može li umjetna inteligencija parirati ljudima u pisanju književnosti, dizajniranju, prevođenju? Da skratimo odgovor: umjetna inteligencija je moćna i sposobna, hvali malo kompjuterski program sam sebe, ali "ljudska književnost često nosi dublju emocionalnu i kulturnu slojevitost", također "ljudski prevodioci bolje prilagođavaju prijevode specifičnoj publici, tonu i značenju", dok "ljudski dizajneri mogu donositi složenije estetske odluke, anticipirati kulturni utjecaj svojih djela i razvijati originalne

stilove". Eto dakle završne pouke svima koji se premišljaju oko toga bi li novi prijevod ili dizajnersku narudžbu prepustili umjetnoj inteligenciji ili kolegama *homo sapiensima*: ako ste u dilemi, poslušajte što vam kaže sama umjetna inteligencija.

(Nastavlja se)

**Tekst je napisan uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije u sklopu Programa ugovaranja novinarskih radova u elektroničkim publikacijama.*

Peti tekst o umjetnoj inteligenciji i umjetničkoj egzistenciji možete pročitati na ovom linku.

Potražite Novosti od petka na kioscima.
Informacije o pretplati pronadite ovdje.

DRUŠTVO